

УДК 373.015.3:005.32]-057.874

С. О. Гунько

ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ШКІЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ

Перед сучасною школою постають важливі завдання, головне з яких – створення сприятливих умов для розвитку високоосвіченої, активної і творчої особистості. Для успішного розв'язку цього завдання вчителю необхідно застосовувати такі форми та методи роботи, які забезпечують активізацію пізнавальної діяльності школярів, формування у них дієвого та зацікавленого ставлення до навчальної праці, розвиток їхніх пізнавальних інтересів. Великі резерви у даному контексті криються у формуванні та розвитку в школярів мотивації до навчальної діяльності, адже саме мотиваційний компонент навчання забезпечує як високі результати при безпосередньому педагогічному впливі, так і гарантує пролонговану пізнавальну активність школярів в майбутньому в будь-яких життєвих ситуаціях [2].

Проблема навчальної мотивації школярів завжди була предметом уваги науковців. Зокрема, цю проблему досліджували П. Блонський, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, Г. Костюк, О. Леонт'єв, М. Лісіна, А. Макаренко, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, С. Шацький, М. Ярошевський. Психологічні аспекти теорії мотивації навчальної діяльності розкриті в роботах Г. Костюка, А. Маркової, А. Маслоу, Х. Хекхаузена. Структура мотивації навчальної діяльності та засоби її формування розкриті в працях А. Алф'єрова, Ю. Бабанського, А. Вербицького, В. Вергасова, Т. Габай та ін. Умови та чинники, що впливають на формування й розвиток навчально-пізнавальної мотивації школярів досліджували Ш. Амонашвілі, В. Давидов, Д. Ельконін, М. Матюхіна та ін. Обґрунтування умотивованого навчання через упровадження нових педагогічних технологій подається у роботах В. Бондаря, В. Козакова, І. Підласого, Ю. Реви, Л. Романишиної [3; 5].

Мета статті: розкрити стан сформованості та особливості мотивації навчальної діяльності школярів.

Навчальна мотивація є важливим чинником організації пізнавальної діяльності учнів та основною передумовою осмисленого засвоєння ними знань та розвитку їхніх умінь. Від характеру мотивів навчальної активності залежить усвідомленість змісту навчального матеріалу, глибина та міцність знань школярів. Під навчальною мотивацією розуміють сукупність спонукальних факторів, що визначають активність учня, тобто це інтереси, прагнення, потреби, ідеали, установки, емоції, переконання, котрі спонукають школяра до діяльності. Для успішного формування у школяра навчальної мотивації вчитель має чітко розуміти

її сутність, чинники, які впливають на її формування, особливості формування даного феномену особистості [1; 7].

Досліджуючи проблему шкільної мотивації ми провели діагностику рівня її сформованості в школярів міста Луцька. В діагностичних процедурах взяли учні 5 та 9 класів комунального закладу «Луцький навчально-виховний комплекс №26 Луцької міської ради Волинської області», комунального закладу «Луцька гімназія №21 імені Михайла Кравчука Луцької міської ради Волинської області» та комунального закладу «Луцький навчально-виховний комплекс загальноосвітня школа-інтернат I-III ст. – правознавчий ліцей з посиленою фізичною підготовкою Луцької міської ради Волинської області». Всього до дослідження було залучено 158 школярів, з яких 85 навчаються у 5 класі, а 73 – у дев'ятому. Такий вибір респондентів ґрунтувався на припущенні, що існують певні відмінності в шкільній мотивації учнів середньої та старшої ланки школи, а, також на тому, що існують відмінності в шкільній мотивації учнів навчальних закладів різних типів.

В якості інструментарію дослідження був використаний модифікований варіант анкети шкільної мотивації Н. Лусканової (модифікація О. Данилової) [4]. Узагальнення даних, отриманих у процесі анкетування дало змогу сформувати розподіли школярів за рівнями шкільної мотивації, які подаємо у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіли школярів за рівнями шкільної мотивації, у %

Рівні мотивації	НВК №26		Гімназія №21		ЛНВК ЗОШ-інтернат	
	5 клас	9 клас	5 клас	9 клас	5 клас	9 клас
< 10 балів	6,9	0,0	0,0	7,1	7,7	0,0
10-14 балів	17,2	26,9	23,3	10,7	0,0	5,3
15-19 балів	17,2	38,5	30,0	50,0	34,6	57,9
20-24 бали	34,5	30,8	26,7	21,4	50,0	31,6
25-30 балів	24,1	3,8	20,0	10,7	7,7	5,3

Аналіз даних, які представлені в таблиці 1 дає підстави стверджувати, що як ми і передбачали, простежуються певні відмінності в рівнях шкільної мотивації учнів у залежності як від віку, так і від закладу, в якому вони навчаються. Зокрема, у 24,1 % п'ятикласників НВК №26 був зафіксований максимально високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності. У гімназії №21 таких дітей було виявлено дещо менше – 20,0%, а в ЛНВК ЗОШ-інтернат лише 7,7%. У 9-х класах ситуація кардинально гірша – було виявлено 3,8%, 10,7%, 5,3% дітей (у НВК №26, гімназії №21, ЛНВК ЗОШ-інтернат відповідно) які відрізняються наявністю високих пізнавальних мотивів, прагненням успішно виконувати всі шкільні вимоги, чітко дотримуються всіх

вказівок учителя, сумлінні й відповідальні, сильно переживають, якщо одержують незадовільні оцінки чи зауваження педагога.

Дещо інший характер має розподіл дітей з хорошою шкільною мотивацією. Так, у процесі анкетування ми виявили, що в цілому не простежуються значних відмінностей залежно від віку чи типу закладу між дітьми, у яких діагностований рівень шкільної мотивації в межах 20–24 балів. Частки школярів з цим рівнем шкільної мотивації змінюються в невеликому діапазоні, в межах від 26,7% (гімназія №21, 5 клас) до 34,5% (НВК №26, 5 клас). Виключення становлять лише дев'ятикласники гімназії №21, серед яких було виявлено лише 21,4% школярів з хорошою шкільною мотивацією та п'ятикласники ЛНВК ЗОШ-інтернат, серед яких 50,0% дітей успішно справляються з навчальною діяльністю, при відповідях на питання проявляють меншу залежність від жорстких вимог і норм. Хочемо зазначити, частка дітей з хорошою шкільною мотивацією найменша в гімназії №21 (48,1%), а найбільша – у ЛНВК ЗОШ-інтернат (81,6%).

Означені відмінності дещо згладжуються, коли провести узагальнення даних за двома рівнями – високим рівнем шкільної мотивації (25-30 балів) та рівнем хорошої шкільної мотивації (20-24 бали), хоча і на цьому рівні узагальнення простежується загальна тенденція – рівень шкільної мотивації п'ятикласників вищий ніж учнів 9 класу. Зокрема, серед п'ятикласників було виявлено 46,7% (гімназія №21), 57,7% (ЛНВК ЗОШ-інтернат) та 58,6% (НВК №26) дітей з високою та хорошою мотивацією до шкільного навчання, а серед дев'ятикласників – 32,1% (гімназія №21), 34,6% (НВК №26) та 36,8% (ЛНВК ЗОШ-інтернат). Як бачимо, близько третини опитаних дев'ятикласників проявляють високу і хорошу мотивацію до навчання, тоді коли серед п'ятикласників таких дітей майже половина і більше.

За результатами анкетування ми виявили, що для 3-го рівня шкільної мотивації (15-19 балів), який автори методики класифікують як позитивне ставлення до школи, картина дещо інша. Тут навпаки, серед дев'ятикласників були зафіксовані більші частки дітей з цим рівнем мотивації: 38,5% (НВК №26), 50,0% (гімназія №21) та 57,9% (ЛНВК ЗОШ-інтернат). Серед учнів 5 класу маємо відповідно: 17,2% (НВК №26), 30,0% (гімназія №21) та 34,6% (ЛНВК ЗОШ-інтернат). Отже, можемо зробити висновок, що для старших підлітків поряд з тим, що вони досить добре почувають себе в школі, їм подобається бути учнями, домінуючим у процесі навчальної діяльності є спілкування з друзями, учителями, однак пізнавальні мотиви в них сформовані в меншій мірі, навчальний процес їх цікавить менше.

Певна специфіка проявилася в розподілах дітей з низьким рівнем шкільної мотивації. У двох навчальних закладах (НВК №26 та гімназія №21) виділилася доволі чисельна група дітей (відповідно 17,2% (5 клас), 26,9% (9 клас) та 23,3% (5 клас), 10,7% (9 клас)), які відвідують школу неохоче, зазнають труднощів у навчальній діяльності, перебувають у

стані нестійкої адаптації до школи. Як бачимо, для дітей НВК №26 при переході до старших класів простежується тенденція до зростання числа школярів з низьким рівнем шкільної мотивації, а для учнів гімназії №21 навпаки – до зменшення числа таких школярів. Ситуація у ЛНВК ЗОШ-інтернат значно краща, адже в 5 класі ми зовсім не виявили дітей з низьким рівнем мотивації до навчання, а серед дев'ятикласників такий рівень був зафіксований лише у 1 учня.

Потрібно зазначити, що за результатами анкетування в кожному навчальному закладі були виявлені діти, для яких характерними є негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація (по 2 школярі набрали менше 10 балів), причому у НВК №26 та ЛНВК ЗОШ-інтернат це п'ятикласники, а в гімназії №21 – учні 9 класу. Як зазначають автори методики, такі діти зазнають серйозних труднощів у школі, які проявляються в тому, що вони не проблеми в спілкуванні з однокласниками, у взаєминах із учителями, сприймають школу як вороже середовище, можуть проявляти агресивні реакції, відмовлятися виконувати ті або інші справляються з навчальною діяльністю, мають завдання, дотримуватися встановлених у школі норм і правил.

На основі узагальнення результатів анкетування учнів 5 класів в цілому (див. рис. 1), можемо говорити, що для переважної частини п'ятикласників (81,2%) характерним є позитивне ставлення до школи, хороша та висока шкільна мотивація (3, 4 та 5 рівні шкільної мотивації за методикою Н. Лусканової, О. Данилової).

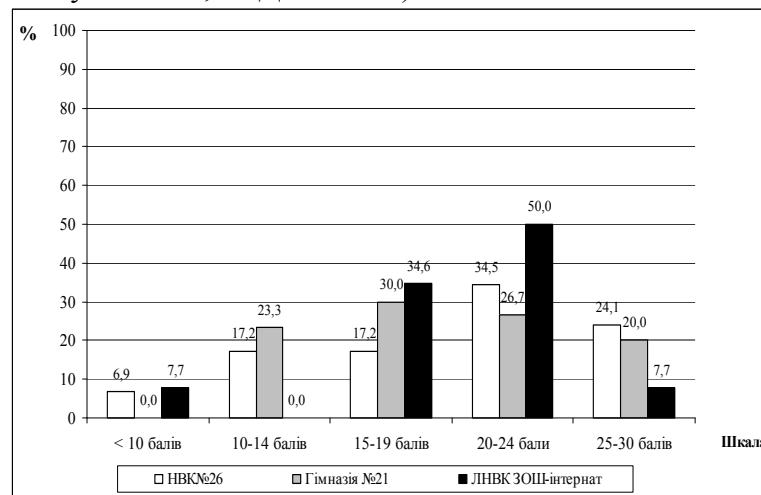

Рис. 1. Розподіли учнів 5 класу за рівнями шкільної мотивації

Серед дев'ятикласників картина дещо інша. Як видно з рисунка 2, переважну більшість серед учнів 9 класу (63,0%) складають школярі з низьким рівнем шкільної мотивації (15,1%) та з позитивним ставленням до школи (середній рівень) – 47,9%. Частка учнів 9 класу з хорошою шкільною мотивацією складає 27,4%, тоді як серед п'ятикласників таких було виявлено 36,5%.

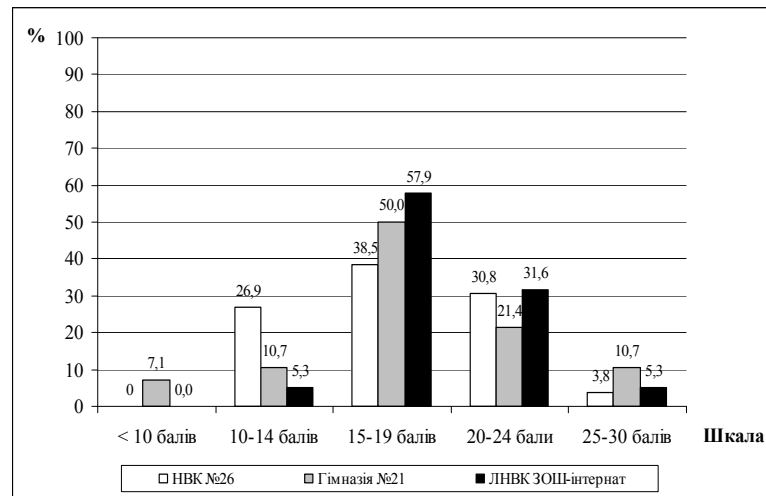

Рис. 2. Розподіли учнів 9 класу за рівнями шкільної мотивації

Потрібно також зазначити, що за результатами анкетування серед дев'ятикласників було виявлено незначну частку учнів (6,8%) з високим рівнем шкільної мотивації (у 5 класах – 17,6%). Таким чином, підсумовуючи можемо зробити висновок, що мотивація учнів 5 класів до навчальної діяльності дещо вища, ніж у учнів 9 класів.

Відповідно до рекомендацій авторів методики ми також провели якісний аналіз отриманих результатів анкетування. Це дало змогу встановити, що серед школярів НВК №26 виявилось двоє учнів (1 у 5-му класі та 1 у 9-му), для яких характерною є висока тривожність, 4 учні НВК №26 (1 у 5-му класі та 3 у 9-му), 1 п'ятикласник гімназії №21 та 2 п'ятикласники ЛНВК ЗОШ-інтернат переживають негативні, травмуючі або неприйнятні емоційні переживання.

У всіх навчальних закладах за результатами анкетування ми зафіксували перевантаження учнів. Зокрема, третій варіант відповіді на 5 питання анкети вибрало 14 учнів 5 класу (48,3%) та 10 учнів дев'ятого (38%) у НВК №26, у гімназії №21 таких учнів виявилось 10 (33,3%) і 14 (50%) відповідно. У ЛНВК ЗОШ-інтернат таких дітей було дещо менше – 2 (7,7%) та 6 (31,6%). Результати анкетування дали змогу також виявити конфліктні відносини учнів із класним керівником 9 класу у ЛНВК ЗОШ-інтернат та певні проблеми у взаємодії класного керівника з учнями 9 класу НВК №26.

З результатами анкетування ми встановили, що серед опитаних школярів не виявилось дітей які повністю ізольовані, відкидаються класним колективом, таких, які прагнуть до спілкування, однак з якоїсь причини їм не вдається встановити контакт із однокласниками та учнів, які хоча й мають великі контакти в класі, але не задоволені самим колективом. У той же час було встановлено, що у кожному навчальному закладі серед учнів 5 класу є 1 учень, який частково ізольований в класі, або включений у малу замкнуту групу з 2-х або 3-х осіб. Це підтверджує

висновки вчених про те, що здатність розуміти інших людей, співіснувати з ними на принципах рівноправності та толерантності у дитини даного віку не сформована на належному рівні, тільки починає формуватись.

Таким чином, підсумовуючи результати анкетування, можемо констатувати, що існують певні особливості шкільної мотивації учнів, відмінності в розподілах школярів за рівнями шкільної мотивації як залежно від віку, так і залежно від типу закладу, у якому вони навчаються.

Для виявлення характеру цих відмінностей були застосовані статистичні методи. Зокрема, для оцінки статистичної достовірності відмінностей у шкільній мотивації учнів 5 та 9 класів в тому чи іншому навчальному закладі, а також, при порівнянні показників шкільної мотивації учнів 5 та 9 класів різних навчальних закладів був використаний U – критерій Манна-Уїтні. Для оцінки достовірності відмінностей у розподілах школярів 5 та 9 класів в цілому за рівнями мотивації до навчальної діяльності був використаний метод Колмогорова-Смирнова. Застосування цих методів показало, що статистично достовірних відмінностей у шкільній мотивації обстежених учнів немає, ці відмінності мають випадковий характер.

Отже, узагальнюючи результати діагностики стану сформованості в школярів міста Луцька мотивації до навчальної діяльності можемо констатувати, що простежуються певні відмінності в розподілах учнів за рівнями шкільної мотивації в залежності як від віку, так і від закладу, в якому вони навчаються. Зокрема, частки п'ятикласників з високим та хорошим рівнем шкільної мотивації загалом більші, ніж серед учнів дев'ятих класів. У кожному навчальному закладі були виявлені діти, для яких характерними є негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація, висока тривожність, які переживають негативні, травмуючі або неприйнятні емоційні переживання. У всіх навчальних закладах за результатами анкетування ми зафіксували перевантаження учнів. Результати анкетування дали змогу також виявити в одному із закладів конфліктні відносини учнів із класним керівником, а в іншому – певні проблеми у взаємодії класного керівника з учнями. Незважаючи на те, що при аналізі результатів анкетування нами були виявлені певні відмінності в показниках шкільної мотивації учнів у залежності як від віку, так і від закладу, в якому вони навчаються, статистична оцінка цих відмінностей показала, що вони мають випадковий характер.

Список використаної літератури

- 1. Дербеньова А. Г.** Усе про мотивацію / уклад. А. Г. Дербеньова. – Х. : Основа, 2012. – 207 с.
- 2. Ильин Е. П.** Мотивы человека: теория и методы изучения / Е. П. Ильин. – К. : Вища школа, 2007. – 292 с.
- 3. Канюк С. С.** Психологія мотивації : Навч. посібник / С. С. Канюк. – К. : Либідь, 2002. – 284 с.
- 4. Лемак М. В., Петрище В. Ю.** Методичне

видання Психологу для роботи. Діагностичні методики / М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші. – 2011. – 241 с.

5. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : Пособие для учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1983. – 236 с.

6. Мусаєв К. Ф. Теоретичні основи мотивації навчальної діяльності / К. Ф. Мусаєв. – Електронний ресурс. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_6/files/PD610_47.pdf

7. Основи психології : Підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – К. : Либідь, 1999. – 321 с.

Гулько С. О. Діагностика стану та особливостей шкільної мотивації учнів

У статті розкриваються результати діагностики стану сформованості та особливостей навчальної мотивації учнів середньої та старшої ланки загальноосвітніх навчальних закладів різних типів. Встановлено, що існують певні відмінності в розподілах учнів за рівнями шкільної мотивації в залежності як від віку, так і від закладу, в якому вони навчаються, зокрема частки учнів середньої ланки з високим та хорошим рівнем шкільної мотивації загалом більші, ніж серед учнів старшої ланки. Статистична оцінка цих відмінностей показала, що вони мають випадковий характер. Виявлено, що в усіх навчальних закладах наявне перевантаження учнів, є діти з негативним ставленням до школи, шкільною дезадаптацією, високою тривожністю, існують проблеми у взаємодії окремих класних керівників з учнями.

Ключові слова: мотив, мотивація, рівні шкільної мотивації.

Гулько С. О. Диагностика состояния и особенностей школьной мотивации учащихся

В статье раскрываются результаты диагностики состояния сформированности и особенностей учебной мотивации учеников среднего и старшего звена общеобразовательных учебных заведений разных типов. Установлено, что существуют определенные отличия в распределениях учеников за уровнями школьной мотивации в зависимости как от возраста, так и от заведения, в котором они учатся, в частности части учеников среднего звена с высоким и хорошим уровнем школьной мотивации в целом больше, чем среди учеников старшего звена. Статистическая оценка этих отличий показала, что они имеют случайный характер. Во всех учебных заведениях выявлена перегрузка учеников, есть дети с негативным отношением к школе, школьной дезадаптацией, высокой тревожностью, существуют проблемы во взаимодействии отдельных классных руководителей с учениками.

Ключевые слова: мотив, мотивация, уровни школьной мотивации.

Gunko S. Diagnostics of the Condition and Features of School Motivation of Students

In the article was describe the results of diagnostics of formation and characteristics of educational motivation in the students of secondary and senior levels of general education institutions of different types. It was established that there are differences in the distribution of students by level of schooling as motivation depending on age and from the institution in which they study. In particular, the proportion of middle school students with a high and good level of school motivation is generally higher than among senior students. It was found that there is overload of students in all educational institutions. There are children with a negative attitude towards school, school maladaptation, high anxiety who experience negative, traumatic or unacceptable emotional experiences. It has been established that in each educational institution among the students of the middle level there are children who are partially isolated in the classroom or included in a small closed group. It was found that in one of the institutions conflicts between students with a class teacher, and in the other – certain problems in the interaction of the class teacher with the students. It was carried statistical evaluation of differences in performance and the distribution of students by level of school motivation depending on both the age and the institution in which they study, which showed that these differences are of an occasional nature.

Key words: the motive, motivation, the levels of school motivation.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2018 р.
Прийнято до друку 01.03.2018 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.